Skjebnetid for Europa - episode 4

Tekstversjon av podkasten Skjebnetid for Europa, episode 4: Vi må snakke om krig
Med statsviter Tore Wig og programleder Arild Blomkvist

[Intromusikk]

[Tore]
Det er nesten litt skremmende, fordi de som sto på terskelen av første verdenskrig, var jo ikke klar over at de sto rett før en enorm økning i antall drepte i krig i verdenshistorien.

[Arild]
Det er 10. desember 2012.
På scenen i Oslo rådhus står daværende leder av Nobelkomiteen, Thorbjørn Jagland.

[Lydklipp av Thorbjørn Jagland]
What this continent has achieved is truly fantastic.

[Arild]
EU har blitt tildelt Nobels Fredspris og Jagland holder årets Nobeltale.

[Lydklipp av Thorbjørn Jagland]
From being a continent of war, to becoming av continent of peace

[Arild]
Men det skulle ikke ta så lang tid fra talen til Jagland til fredens kontinent ikke lenger var så fredelig. For bare to år seinere, i 2014, annekterer Russland Krim-halvøya. Og i 2022 beordrer Putin en fullskala invasjon av Ukraina. Så da, etter nesten 80 år med fred, så føles det kanskje plutselig ikke som en like fjern idé at krigen kan komme krypende også til Norge. Men er vi forberedt på det? Er vi forberedt på et militært angrep på Norge? På krig?

Han du hørte i starten, heter Tore Wig.
Tore er professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo, og forsker på autoritære regimer og konflikt. Og han syns det er på tide at vi begynner å snakke mye mer om krig.
Du hører på Skjebnetid for Europa på Universitetsplassen.
Mitt navn er Arild Blomkvist.

Musikk

[Tore]
Krig er et eksempel på en enorm samfunnsomveltning. Det er noe som er ganske sjeldent. Norge har ikke opplevd mange kriger de siste 200 årene. Og hvis man ikke har opplevd krig selv, eller kanskje ikke har hatt krig i nærheten av sin egen erfaringshorisont.. Min generasjon da, født i 1985 ... vokser opp etter den kalde krigen. Krig er på en måte fullstendig borte fra agendaen. Det er ikke noe man tenker på, det er ikke noe man forbereder seg på. Man føler ikke at Norge er truet på noen som helst måte.

Hvis man er av den generasjonen, så tror jeg man virkelig har problemer med å forstå muligheten for krig i et så fredelig og på en måte trygt land som Norge. Og det er også velkjent fra en del psykologisk forskning at vi er ganske dårlige på, som mennesker da, å anslå sannsynligheten for hendelser som skjer ganske sjeldent, og som har veldig store konsekvenser.

Vi er dårlige til å forberede oss på dem også. Pandemien er et veldig godt eksempel. Vi var dårlig forberedt på pandemien. Litt av grunnen til det er at det er noe som skjer veldig sjeldent, og det er noe man ikke har erfart selv. Slik at man ikke klarer å forberede seg på det. Man har ikke fantasi nok til å kunne forberede seg på det.

En viktig bevissthet som kan hjelpe litt på dette, er hvis man lærer folk å tenke at man bør også forberede seg på ting som har lav sannsynlighet, men som har veldig høy konsekvens hvis det skjer. La oss si det er 10 % sannsynlighet for krig. Det er ganske lav sannsynlighet sammenlignet med en del andre ting man kanskje vanligvis tenker på.
Sannsynligheten for at det skal bli sol i morgen, ikke sant.

Men det har en såpass høy konsekvens at beredskapen for det bør være mye sterkere enn beredskapen for mye mer sannsynlige ting, men med lav konsekvens. Så det er rett og slett sånn at konsekvensene av et utfall bør virkelig regnes inn når man tenker på det med sannsynlighet.

[Arild]
Men har vi alltid vært så dårlige på dette, eller er dette noe som ... Hva er forskninga på dette, egentlig?

[Tore]
Nei, altså det er jo ikke veldig mye forskning på akkurat hvor forberedte befolkninger er på krig. Jeg tror det er noe forskning på om folk er villige til å slåss for landet sitt, f.eks.
Der er Norge faktisk ganske høyt oppe på en del av disse meningsmålingene. De går tilbake til 80-tallet.

[Arild]
Kjapt innpå her. Ja, hele ni av ti nordmenn er villige til å slåss for landet sitt ifølge tall fra 2022. Det er faktisk sjetteplass i verden, og høyest blant vestlige land. På topp finner vi Vietnam, Jordan og Kirgisistan, mens folk i Spania, Litauen og Japan er minst villige til å kjempe for landet sitt.

[Tore]
Men hvis du tenker mer historisk og teoretisk, så kan man jo tenke seg at i land og epoker hvor krig var noe som skjedde med jevne mellomrom, så var nok samfunnet mye mer militarisert og mye mer forberedt på krig. Det var noe man kjente en eller annen som hadde vært i krigen, og veteraner var på en måte en viktig del av samfunnet.

Jeg tror USA er litt sånn eksempel på det. USA er et land som hele tiden på en måte er i en eller annen krig. Det er en bevissthet rundt krig som man ikke har i et land som Norge.
Man kjenner veteraner. Det er veteraner på TV. Det er rekrutteringsannonser for Hæren.
Man vet noe om krig som man ikke vet i et land som Norge.

Så jeg tror man kan se til USA for å forstå forskjellen på vår bevissthet rundt krig og amerikaneres bevissthet rundt krig. Men man kan også se på historiske perioder hvor krig har vært mer vanlig. Og jeg tror nettopp i perioder hvor krig har vært såpass fraværende fra internasjonal politikk, så ta perioden fra 1990 til 2022 ...
Det er jo alvorlige kriger. Men det er relativt få kriger som involverer stormaktene. Og hvis det er krig, så er det ofte kriger som har en sånn karakter av ... Invasjonen av Irak, hvor USA går inn, styrter et regime og forsøker å kontrollere et land. Men det er ikke en konvensjonell krig mellom to likestilte parter, sånn som det er i Ukraina nå. Den typen krig har vi ikke sett, i hvert fall ikke i Europa eller i den rikere delen av verden, siden andre verdenskrig.

Musikk

[Arild]
La oss spekulere litt. Det er jo dere forskere veldig glade i. Hva er de verst tenkelige... eller mest utenkelige scenarioene vi kan stå overfor i Norge?

[Tore]
De aller verst tenkelige scenarioene, og kanskje også de mest utenkelige, er jo f.eks. at det skal bli atomkrig. En utveksling av atomangrep mellom USA og Russland, f.eks., eller hvor Kina er involvert. Det er det veldig liten sannsynlighet for. Men det er det aller verste scenarioet. Da begynner man å snakke om dystopiske scenarioer.

Når jeg har forelesninger om atomkrig, pleier jeg å gå inn på en side på internett som heter nukemap.org. Hvor du kan simulere hvordan en atomdetonasjon ville sett ut f.eks. i Oslo. Hvor mange som ville dødd, hvor stor eksplosjonsradiusen ville vært, og hvor skyen med radioaktivt *fallout* ville gått. Og du kan gjøre det for forskjellige typer atomvåpen og sånn. Å gjøre det og se for seg hvor utrolig ødeleggende en atomkrig ville vært, både i Norge, men i hele verden, egentlig, det er nesten sånn at man ikke orker å tenke på det. Så det er liksom det aller verste.

Men så har man jo en lang meny av mindre ille, men fortsatt veldig ille scenarioer som er kanskje mer sannsynlige. F.eks. en mer konvensjonell krig mellom Russland og vestlige land. Da kan man jo tenke seg at Norge er involvert på en eller annen måte. At det er militært angrep på Norge, f.eks. fra Russland. Det er ikke en veldig sannsynlig hendelse, men det er en helt plausibel ... Sannsynligheten har gått radikalt opp siden 2022.
Vi er nå i en situasjon hvor dette plutselig kan bli aktuelt.

I Sverige har forsvarsledelsen sagt at svenskene må forberede seg på krig.
Det betyr ikke at de mener at krig er noe som er sannsynlig. Men de mener det er viktig å forberede seg på det og tenke at det er en mulighet. Og ikke plassere det bakerst i hjernen og tenke at fred er en evigvarende tilstand. Hvis man tenker det, så er man dårlig rustet for en eventuell krigssituasjon.

Lydklipp: Sveriges sivilforsvarsminister, Carl Oskar Bohlin under *Folk och Försvars Rikskonferens* 2024, 7. januar 2024

Många har sagt det före mig, men låt mig göra det med ämbetets kraft. Mindre inlindat, och med en osminkad tydlighet: Det kan bli krig i Sverige.
Är du privatperson? Bra, har du tagit ansvar för din hemberedskap? Har du funderat över om du har tid över att gå med i en frivillig försvarsorganisation? Om inte: Sätt igång!

[Arild]
I Norge snakker vi ikke så mye om krig. Burde vi snakke mer om det, da?

[Tore]
Jeg mener vi bør snakke mer om det. Jeg tror grunnen til at man ikke snakker så mye om det, er litt på grunn av at ... Vi har det så bra. Det har vært et så fredelig samfunn så lenge, at å snakke om krig, det gjør folk redde. Men det at folk blir redde, ses på som en sånn ubehagelig følelse. Og fordi det er såpass få ubehagelige ting som skjer i Norge, så er ubehagelige følelser noe man virkelig må forsøke å minimere.

Det var f.eks. Jonas Gahr Støres poeng i denne diskusjonen. Når svenskene gikk ut og sa at svensker til Sverige må forberede seg på krig, så var et av hans poeng at folk ikke må være redde. Og jeg tror den der frykten for frykt er noe som kanskje er ganske sånn særlig aktuelt i et land som Norge, hvor ... Hvor vi har såpass få trusler mot hverdagen vår, på en måte. I hvert fall av snittet av befolkningen. Ikke veldig mange trusler.

Da blir den største trusselen frykt. Man blir redd for å være redd. Og det tror jeg er en utfordring. Så jeg tenker at man må snakke mer om krig.

Nå har jo den samtalen eller den diskursen endret seg en del det siste året. Det er mye mer snakk om krig i Norge nå. Noe som tas opp på Debatten. Ledende politikere snakker om det. Men jeg tror vi må snakke enda mer om det. Jeg tror det er veldig viktig.

Det verste som kan skje hvis vi snakker mye om krig, er at folk blir litt redde.
Det er det verste som kan skje hvis det ikke blir krig. Men hvis det blir krig, er det verste som kan skje, at vi ikke er forberedt på den. Og det tror jeg er enda verre.
Så jeg tror vi må ha en mye større bevissthet rundt det, og være mye mer ... Ja, ha den samtalen oftere.

[Arild]
En større offentlig samtale om mulighetene for krig, da også av type beredskap.
Hva er det vi trenger å snakke om, helt konkret?

[Tore]
Nei, det er jo et godt spørsmål. Vi bør kanskje snakke mer om hva det innebærer. Altså hva slags beredskapstiltak som faktisk foreligger, f.eks. Man får jo noen ganger denne listen fra Nasjonal sikkerhetsmyndighet om hva man skal ha hjemme og sånn. Det syns jeg er ett bra tiltak. Men kanskje litt mer sånn ... Vet du hvor ditt nærmeste bomberom er? Jeg vet ikke. Nå har jeg flytta, men jeg visste hvor det var før. Det nærmeste bomberommet der jeg bodde før, på Grünerløkka ... Det ble liksom lagringsplass. Så hvis det hadde blitt krig i 2023, så hadde det ikke vært mulig å gå inn i det bomberommet. For det var fullt av masse ting som kommunen oppbevarte der.

[Arild]
Sykler og...

[Tore]
Jeg husker at det var fullt av noen greier. Så det er et eksempel på lav beredskap. Sånne ting må vi snakke om det. Og så må man tenke på hva det innebærer. Hvem i befolkningen er det som vil måtte slåss og forsvare Norge? Hvilke ressurser er det det vil kreve? Hvordan vil det se ut? Ulike scenarioer.

Jeg tror den diskusjonen er veldig viktig. Og jeg tror kanskje særlig fordi vi har forberedt oss på noe som ikke lenger er så veldig aktuelt. Altså, det vi har forberedt oss på nå i kanskje 20 år, er sånn hybrid krigføring. Eller det er selvfølgelig aktuelt, men jeg skal komme til hvorfor jeg ikke mener at det er det aller viktigste.

Hybrid krigføring, terror, så regjeringskvartalet for eksempel, det forberedes jo på terrorangrep. Altså asymmetrisk krigføring, men ikke på konvensjonelt angrep fra en stormakt. Mens jeg tenker at det kanskje er like viktig å forberede oss på konvensjonelt angrep fra en stormakt. Hvor sånne ting som luftvern blir kjempeviktig, hvor artilleri blir viktig ... De tingene snakker man ikke så mye om. Det snakkes mye om hybride trusler, angrep på den digitale infrastrukturen i Norge. Det er selvfølgelig kjempeviktig.

Men min take på det er kanskje litt at jeg syns den der samtalen, hele det fokuset på hybride trusler, tar fokuset litt vekk fra kanskje den enda større trussel, som er en mer konvensjonell stridssituasjon. Et mer konvensjonelt angrep på Norge og hva som skjer i forskjellige typer scenarioer, f.eks hvis USA ikke kommer til Norges unnsetning ... Det har vært et sentralt premiss i all norsk forsvarspolitikk siden andre verdenskrig.
Men vi kan ikke være helt sikre på det heller. Og derfor må man ha samtaler og tenke og forberede seg på at det ikke nødvendigvis er tilfellet.

Musikk

[Arild]
Tore etterlyser at vi bruker fantasien i beredskapsarbeidet. Så hvilke sannsynlige og mindre sannsynlige scenarioer kan vi se for oss?

Russisk musikk inn

Det blir storkrig mellom Kina og USA om Taiwan, og oljefondet kollapser.
Et angrep fra sjøveien på norske oljeinstallasjoner.
Et luftangrep med raketter og droner mot Storting, regjering og infrastruktur i Oslo. Eller mot militærbaser og radaranlegg i Nordland og Troms.
En væpnet gruppe angriper sivile og militære mål i norske fjell- og skogområder.
En fremmed makt setter i gang en blokade av norske havner.
Nato dras inn i Midtøsten-konflikten.
USA slår seg sammen med Kina og Russland mot Nato.
Russland angriper Sverige eller Finland, og Norge blir involvert.
Skal vi se ... UFO-avsløringer i norske luftrom.
Solstorm.
Argentina annekterer norske områder i Antarktis.
Russland tar seg til rette på Svalbard.
Kina tar seg til rette på Svalbard.
Russland og Kina tar seg til rette på Svalbard.
Og til slutt ... Russiske styrker stormer inn i Finnmark.

Men hva om vi er askefast og derfor ikke kan få flystøtte når russiske styrker har tatt over Finnmark?

Russisk musikk ut

Arild
Hva tenker du, hvis vi skal dra det langt, da? Hvor langt kan vi dra dette? Det er jo science fiction omtrent.

[Tore]
Som de eksemplene du nevner, er det gode illustrasjoner på, så kan man jo dra det veldig langt. Jeg syns det var en veldig bra liste. Det var mange ting jeg ikke har tenkt på, som jeg syns var bra. Men jeg tenker man må være forberedt på ... ... på alt, egentlig. Og det høres kanskje litt sånn tomt ut. At ja, nei, man må være forbeholdt på alt.
Men man må på en måte også være konkret når man spekulerer i disse scenarioene.

Så for eksempel dette eksempelet med Svalbard syns jeg er veldig godt. Der er det jo antydninger til at Russland øker sin aktivitet og interesse for Svalbard allerede nå. Og det er ikke et utenkelig scenario f.eks. at Russland forsøker å ta Svalbard fra Norge. Og hva gjør vi da? Det er ikke en samtale jeg har sett mange ha i norsk debatt. Men det er kjempeviktig. For vi kan ikke være hundre prosent sikre på at USA vil komme til vår unnsetning.

Så ja, man kan gå langt i den typen scenariobygging, men man må forberede seg på alt.
Og jeg tror kanskje det å bruke litt mer penger på beredskap i den internasjonale situasjonen vi er i nå, er nok veldig klokt. Og da tenker jeg da mer enn de som inkluderes i Forsvarsløftet, da.

[Arild]
Og så er det vel noe med kultur òg? Dette med at vi faktisk må begynne å skru på den beredskapen i oss selv, da?

[Tore]
Det er helt avgjørende. Det er nok det aller viktigste. Se på land som Finland, hvor samfunnet er mye mer forberedt på en militær trussel. Beredskapen gjennomsyrer det finske samfunnet, skolene, alle generasjoner, på en måte som er mye sterkere enn Norge. Og det er selvfølgelig åpenbart fordi de har en lang grense mot Russland. De har en krigshistorie med Russland. Blodig krig med Russland.

Og selvfølgelig også fordi de ikke har vært medlem av Nato. Så de har ikke kunnet belage seg på at den amerikanske supermakten skal komme og hjelpe. Kanskje vi kan adoptere litt av den beredskapstankgangen i Norge? Nettopp fordi vi har noen av de samme tingene som Finland. Vi har også grense med Russland, og det er ikke sikkert at USA kommer til vår unnsetning heller. Det er ikke en garanti. Så vi kan lære noe av Finland.

[Arild]
Look to Finland?

[Tore]
Ja. Look to Finland.

[Arild]
Du har hørt på Skjebnetid for Europa på Universitetet i Oslo sin podkast, Universitetsplassen.
Denne episoden er laget av Arild Blomkvist.
Klippene du hørt kommer fra Nobel Prize Outreach og Sveriges Folk och Försvar.
Takk for følget.